

Örnefnaskrá
Kalmanstungu í Hvítársíðu.
endurskoðuð 2001 á vegum Félags aldraðra í Borgarfjarðardölum.

Örnefnaskráin er upphaflega gerð af **Ara Gíslasyni**, kennara og fræðimanni, eftir forsögn **Kristófers Ólafssonar**, bónda í Kalmanstungu, sem þar var fæddur og uppalinn og ól þar mestallan aldur sinn, bóndi frá 1930 til 1972, ásamt bróður sínum, **Stefáni**. Faðir þeirra og afi bjuggu þar samfelld frá 1858 og má því vænta allsterkrar örnefnafestu. Nú búa hér synir þeirra bræðra, **Ólafur Kristófersson** og **Kalman Stefánsson** og hafa verið með í ráðum við endurskoðun þessa.

Jörðin er innsta jörð í sveitinni og þar með í héraðinu, síðust í boðleið eftir að Húsafell var fært til Hálsasveitar um miðja 19. öld. Landnáma telur hér aðra af tveimur landnámsjörðum í Hvítársíðu, en bæjarins er víðar getið í fornsögum og Sturlungu. Bærinn var í þjóðbraut meðan farin var Tvídægja (Núpdælagötur) og Arnarvatnsheiði (um Grímstunguheiði eða Stórasand) og áfram suður Kaldadal eða niður sunnan Hvítár

Jörðin er í eign Skálholtskirkju 1709, en var seld með öðrum stólsjörðum 1792 og komst þá í einkaeign. Kirkja var hér frá því fyrir 1200, en var lögð niður sem sóknar-kirkja 1605 en aftekin endanlega með konungsbréfi 1812. Bæirnir Þorvaldsstaðir og Fljótstunga eru taldir hafa átt hingað kirkjusókn.

Land jarðarinnar er víðáttumikið, en ekki liggja fyrir áreiðanlegar tölur um stærð þess, en hún skiptir hundruðum ferkílómetra. Áður var það þó miklu stærra, því sá hluti þess, sem lá norðan Norðlingafljóts og austan Reykár var seldur í tveimur áföngum, fyrir og eftir síðustu aldamót, er í eigu Reykdælinga og Hálsuveitinga og nýtt sem afréttur og til silungsveiði. Örnefnaskráin tekur aðeins til núverandi lands jarðarinnar. Henni var skipt í tvö lögbýli um 1930, en þó er meirihluti lands sameign býlanna. Örnefnaskráin er því ein fyrir bæði býlin, eins og eitt væri.

Landi hagar svo í stórum dráttum: Neðsti (vestasti) hlutinn er Tungan, sem liggur á milli Hvítár að sunnan og Norðlingafljóts að norðan og falla þau saman sunnan við bláendann á Tungunni. Tunga er líparítfjall með skriðum, en bröttum skógarhlíðum, einkum móti suðri, en báðum megin undirlendi milli fjalls og fljóta austan til, styttra en breiðara og grösugra að norðanverðu, þar sem eru víðáttumiklar engjar á sléttum grundum. Þá er lægri háls með

mýrasundum og holtum og stendur bærinn sunnan undir honum og túnin á flatlendi, sem er milli hálsins og Hvítár. Hálsinn hækkar svo austan bæjar og rís þar móbergsfjallið Strútur, 938 mys., gróinn í undirhlíðum, en lítið gróinn er hærra dregur. Austan og norðan Strúts er Hallmundarhraun, komið úr gígum austur við norðurenda Langjökuls og þekur þar víðáttumikið flatlendi, sandorpið norðan jökla, en gróðurvinjar í jöðrum og hraunlaus jökulruðningslangás, Þorvaldsháls, milli hrauns og Norðlingafljóts á löngum kafla. Eiríksjökull, 1675 mys., hæstur fjalla í lands-hlutanum, rís upp úr hraun- og sandbreiðunni austan Strúts, en austan hans, að Lang-jökli, er Jökulkrókur, víðáttumikið svæði þakið hrauni og sandi.

Land Kalmanstungu I. er Tungan og hálsinn norðan við bæinn að vestan. Land Kalmanstungu II. er frá bæ austur að girðingu, sem liggur milli ána, þvert yfir Strútinn vestanverðan. Land austan girðingar er sameign jarðanna.

Að Kalmanstungulandi liggur að sunnanverðu jaðar Langjökuls austast, en þá Geitland og Húsafellsland, sunnan Hvítár. Handan Norðlingafljóts er neðst Gilsbakka-land, þá Fljótstunguland og þaðan hið forna, en selda Kalmanstunguland, að Langjökli.

I. Örnefni í heimatúni Kalmanstungu I, neðan heimreiðar og austan þjóðvegur og áfram neðan túns innan sömu marka.

1. Bæjarlækur (1.B Lækurinn) kemur ofan úr *Strút* og fellur niður rétt vestan við bæjarvegginn, gegnum túnið og áfram niður flatlendið og í Hvítá fram af barði eða lágri gróinni hraunbrún. Farvegi hans var lítillaga breytt þar neðan við túnið á fyrri hluta 20. aldar. Hætti hann þá um sinn að ná í ána ofanjarðar, en hvarf ofan í hraunið.

2. Lækjarbakki er lágur bakki með læknum að austanverðu, sunnan við bæ (sunnan við *Hólinn*). Allhátt vallendisbarð var frá bakkanum upp á jafnsléttu túnsins. Það hefur nú verið lækkað og flatt út og bakkinn gerður að túni samfelldu við hitt.

3. Neðri-Lækjarbakki er önnur álíka bakkafit sömu megin, litlu neðar (niður undir túngirðingu).

4. Kirkjuvöllur (4.B Húsatún 4.C Bílatún eru nöfn, sem nú eru fremur notuð um svæðið) er efst í túni, neðan við *Kirkjubrekku* en ofan og austan bæjar- og penings-húsa og norðan og vestan hinnar fornu kirkjurústar og grafreits.

5. Kirkjugarður er hið forna kirkju- og kirkjugarðsstæði, beint austur af penings-húsum Kalmanstungu I. Vel sást fyrir kirkjutóft og kirkjugarðsveggjum að hluta til, þar til sléttað var yfir hvorttveggja eftir seinni heimsstyrjöld. Þar voru fornir legsteinar, og munu hafa verið fluttir í Þjóðminjasafnið syðra, þegar sléttað var yfir. Vísu hef ég (M.S.) lengi kunnað, sem mér var sagt að letruð væri á stein í garðinum, svona:

Eilífur Eilífsson
í upprisu dýrðarvon
sjö sinnum sólu fegri,
í sælu ævinlegri.

6. Hóllinn (6.B. Bæjarhóll) er fyrir sunnan núverandi íbúðarhús og garða. Þar var gamla bæjarstæðið, áður en steinhús var byggt 1905.

7. Niðurtún er túnið neðan við Hól, allt að girðingu.

8. Hesthúsvöllur er túnið vestan við lækinn, milli hans og vegarins.

9. Hesthúshóll er efst á Hesthúsvelli, neðan við heimreiðina. Þar stóð til skamms tíma hesthús og hlaða úr torfi. Leifar af fleiri torfhúsum voru neðar á vellinum fram um miðja öldina.

10. Brattihóll er hólbarð við lækinn á Hesthúsvelli, aðeins ofar en á móti íbúðar-húsinu.

11. Mói heitir flatneskja neðan við túnið austan vegar, var áður smápýfi báðum megin lækjar, en þegar læknum var breytt eins og áður segir var hann látinn renna suður á móann. Hefur þýfið sléttast við það þar sem lækurinn bar fram á hann og orðið að sléttri grund. Mói nær austur með túni Kalmanstungu II, austur að *Kalmanshól*.

12. Litli geitakofi, rúst af geitakofa rétt vestan við lækinn, efst í *Lambabæli*.

13. Lambabæli er lítið skógarnef á hrauni neðan við Móa, niður að ánni. Rúst sér þar fyrir, sem talin er vera af stekk.

14. Hvítá myndast austur undir *Eiríksjökli* af giljalækjum frá Langjökli og uppsprettum frá hrauninu og rennur meðfram landi jarðarinnar frá Hafragili og niður úr.

15. Lambhylur er í Hvítá niður af túni Kalmanstungu I. austast. Þar segir munnmælasögnin að Kalman, landnámsmaður í Kalmanstungu hafi druknað í ánni, er hann var að finna frillu sína, sem hefur þá líklega átt heima í Geitlandi eða annarsstaðar sunnan ár.

II. Örnefni vestan þjóðvegjar austan Tungu og Fálkakletts að Skollhól.

16. Mundasund (16.B Sundin) eru mýrasund vestur frá bæ, sunnan við *Fálkaklett*. Nafnið Mundasund ekki lengur notað í daglegu tali. Þau greinast í

17. Utastasund, (17. B Ytrasund er það fremur nefnt nú).

18. Miðsund

19. Heimastasund.

20. Sundabrún ber við loft heiman frá bæ, þar sem mætast Miðsund og Heimastasund

21. Engjalækur dregst saman úr Sundunum, (Mundasundum), sunnan við Fálkaklett, og mýrahöllum, sem nú eru orðin að túni og rennur austur á milli þessara túna samhliða þjóðveginum og sunnan hans og sameinast bæjarlæknum neðan við gamla heimatúnið.

22. Engjalækjartún er báðum megin Engjalækjar, sá hluti túna þar, sem fjærst er bæ. Það skiptist um lækinn í

23. Norðurbakka og

24. Suðurbakka.

25. Sigurðarstekkur er lítill gras- og lynghvammur í nyrðri bakka Engjalækjar, neðan við Norðurbakkatúnið. Þar eru ekki sjáanlegar rústir.

26. Vínartún er neðsti hluti túnsins fyrir norðan Engjalæk, kennt við hesthús, sem kallað var Vín og stóð þar nálægt horninu, þar sem vegurinn beygir niður vestan Bæjarlækjar. Það var byggt þar úr torfi og grjóti ca. 1936, en er nú jafnað við jörðu fyrir allöngu.

27. Ytra-Vínartún er sá hluti Vínartúns sem er ofan (vestan) við þverskurð, sem liggur í lækinn.

28. Sandhorn (28. B Horn) er hallinn sunnan við Engjalæk efst, upp að *Sandinum*.

29. Mýri, framhald Sandhorns til suðausturs, nú orðin að túni. Túnsplidurnar hafa nöfn:

30. Langamýri suðvestan við heimri hluta Suðurbakka.

31. Litlamýri er túnblettur, aflagður sem tún um sinn, suðvestan við Löngumýri ofantil.

32. Breiðamýri, framhald Litlumýrar niður með Löngumýri að suðvestan.

33. Hvítamelsgil kemur niður hallann sunnan við Mýri, ofan úr *Svartahvammi*, lítill lækur, sem kemst varla nema niður á jafnsléttu og hverfur þar í melinn, dálítið vatn í leysingum.

34. Hvítimelur er melskriða fram úr Hvítamelsgilinu. Hefur verið notaður sem ofaníburðarnáma.

35. Milli gilja, landið milli Hvítamelsgils og *Nauthagagils*, (**niður** á milli gilja neðan við hlíðina, sjá ennfremur síðar "**Upp** á milli gilja")

36. Nauthagagil (36.B. Nautvakagil aldrei notað, ef til vill afbökun eða skýringartilgáta) kemur ofan Hlíðina norðan við *Nónborg* úr nafnlausum grashvammi sunnan við *Svartahvamm*. Svipuð lækjarsitra og Hvítamelsgil

37. Hlíðin er brött hlíð, sem tekur við sunnan við Nauthagagil og nær að *Bunulæk*. Hún er vaxin þéttum skógi. Hér tekur brekkan að snúa meir móti suðaustri og síðar suðri.

38. Eyrarnar eru láglandið meðfram Hlíðinni, frá Hvítamel að *Skollhól*, sendið vallendi, og smálækka niður með Hlíðinni og að árfarveginum, sem vatni hefur nú verið veitt úr þarna.

39. Runni, stór stakur runni á Eyrunum, alveg við gömlu götuna ármegin, heiman við Nauthagagil. Hefur gengið úr sér í seinni tíð.

40. Jarðfall, moldargróf eða vatnsgrafningur neðst á Eyrum, við gamla Hvítárfarveginn. Þar fellur lækurinn úr Nauthagagili þegar vatn er í því. (Önnur svipuð gróf er litlu austar, stundum líka nefnd Jarðfall).

Tungan í Kalmanstungu (sjá inngang) má segja að sé milli Hvítár og Norðlingafljóts neðan þjóðvegjar, fjallið og sléttlendisræmur milli þess og áanna. Þó eru örnefni, sem hér eru talin í spildu **II.** varla talin í Tungunni, þó að þau séu í rauninni í austurenda hennar. Ennfremur teljast Norðurengjarnar og Engjahrennið, sléttlendið norðan fjallsins austantil, ekki í Tungunni í daglegu tali. Hér verður örnefnum í Tungunni sjálfri lýst í þremur spildum, **III., IV.** og **V.** og flatlendið neðan vegar norðan Tungu tekið með í **V.**

III. Örnefni á láglandi meðfram Hvítá.

41. Tunga er skv framansögðu líparítfjallið litfagra með bröttum skógarhlíðum, en einnig flatlendið sunnan undir því. (Hér fylgi ég þeirri reglu að tölusetja örnefni jafnan í þeirri spildu, sem þau koma fyrst fyrir í, jafnvel þó stærri hluti þeirra sé í annari spildu). Í tali manna útfrá er að sjálfsgöðu oftast átt við fjallið. Hér er rétt að taka það skýrt fram, að nafnið *Tungufell*, sem sumir eru að bera við að nota um Tunguna, er einhver tilbúningur ókunnugra, og mun fyrst hafa skotið upp fyrir hreinan misskilning í ritgerð eftir Pálma Hannesson um þetta umhverfi. Í nágreininu kannast enginn við það).

42. Skollhóll er allhár gróinn klapparhóll eða höfði, laus frá Tungunni, rétt við veginn á hægri hönd, þegar farið er frá bæ niður að brúnni á Hvítá og að Húsafelli. Þar enda Eyrarnar og Hlíðin litlu vestar. Hvítá rann rétt við hólinn áður en henni var veitt frá vegna vegagerðar fyrir þemur til fjórum áratugum. Enn fyrir lá gatan um skógarsund milli hólsins og fjallshlíðarinnar. Skollhóll var notaður fyrir viðmiðun í hinu forna þjóðleikakerfi um landið, þannig, að þaðan var talið jafnlangt, ein þingmannaleið, að Búðará við Arnarvatn stóra, á Hofmannafliót í Þingvallasveit, Mannamótsfliót við Hestháls og Hestaþingseyrar. við Norðurá. Uppi á hólum norðan í er kofarúst.

43. Milli Hóls og Borga, sundið milli Skollhóls og Hlíðar, þar sem gatan lá lengi vel. Einkum í sambandinu "að fara milli Hóls og Borga".

44. Tungutún (44B.Bletturinn 44C.Bjarkargilstún) er túnspilda, ræktuð á valllendisgrund fram undan þar sem sumarhús (Bjarkargil) stendur upp í hlíðarrótunum vestan við Skollhól.

45. Brenna er leifar af fornu eyðibýli í hlíðarrótinni fram undan *Skágili*, nokkuð vestan við Blettinn. Gilið hefur borið skriðu yfir húsarústir og túnblettinn, en þó sést vel fyrir

túngarðsrúst. Girtur túnblettur var sleginn árlega, fram um miðja 20. öld (vél-tækur að nokkru). Tún nú aflagt og girðing fjarlægð. Brennu er getið í Landnámu, sem aðseturs frænda Kalmans, og segir að Kári Kýlansson væri brenndur þar inni. Hefur arfsögnin talið það vera á þessum stað. 1709 er tún sagt komið í skriðu og ekki talið hafa verið byggt í 100 ár og býlið nytjað frá Kalmanstungu, enda verið hjáleiga þaðan.

46. Geitakofi(nn) er rúst af geitakofa, ásamt hlöðukríli, sem byggður var í búskapartíð Ólafs Stefánssonar, um 1920, en hann átti nokkrar geitur um árabíl. Kofinn er byggður í túngarðsendanum í Brennu, trúlega úr efni úr garðinum. Þar munu geiturnar hafa legið við opið.

47. Flati er flatt land, (uppgróið hraun), mói og skógarrunnar meðfram hlíðinni (milli hennar og *Hvítárfarvegarins*) framan frá Tungutúni og niður undir *Tæpugötu*.

48. Hvítárfarvegur (48.B. Farvegurinn) er á merkjum Kalmanstungu gagnvart Geitlandi, farvegur Hvítár sem henni var veitt úr (og í Geitá mun austar en áður) til að sameina árnar undir brú. Þetta mun hafa verið gert litlu fyrir 1930. Við þetta fluttist alllög meltota, Sveltið, neðsti oddi Geitlands, norður fyrir ána. Sveltið liggur samhliða Flata, en nær mun lengra niðureftir. Á því var um skeið flugvöllur. Þaðan er brú á Hvítá/Geitá í Húsafellsskóg. Við *Tæpugötu* liggur Farvegurinn fast upp að hlíðinni. Þar var undirlendið því sundurslitið, meðan áin lá í Farveginum.

49. Toppsflöt, lítill harðbakkur alveg neðan við *Tæpugötu*, þar sem Farvegurinn beygir frá hlíðinni. Nafnið er til komið af því að þar féll hesturinn Toppur dauður niður þegar verið var að láta upp á hríslestina, snemma á 20. öldinni.

50. Klettsflöt er grasflöt og stór klettur neðst í henni, rétt fyrir neðan Toppsflöt. Milli Toppsflatar og Klettsflatar er rúst af varðkofa frá kláðaverðinum á 19. öld.

51. Skessukatlar eru djúpir katlar í farveginum norður af hrauni, sem er neðst í Sveltinu, sorfnir af vatni og grjóti niður í klapparbotn farvegarins, merkileg náttúru-smíð, sem sést vel síðan farvegurinn varð þurr.

52. Kolakjallarinn er dýpsti skessuketillinn kallaður.

53. Litlatunga er láglandi vaxið skógi, er tekur við neðan við hin fornu ármót. Þetta nafn er nú lítt notað en kemur fyrir í Landnámu og lifir í nöfnunum Litlutunguvað, sem er á ánni aðeins austan við Farveg, og Litlutungugata, sem liggur sunnan um Húsafellsskóg að vaðinu.

54. Hólar er það nafn, sem nú er notað um það svæði, sem áður var kallað Litlatunga og áfram niður undir *Hlöðugil*. (Fjánhúshólar munu áður hafa verið kallaðir næst fjárhúsinu á *Bjarnastöðum*).

55. Bjarnastaðir eru fornt eyðibýli í Litlutungu, skammt neðan við Farveginn. Það er nefnt í Landnámu, en sagt fornt eyðibýli 1709. Þar er talinn hafa verið kirkjustaður og grafreitir. Þar er nú uppblásið rjóður í skóginn, vegna nálægðar við ána, og fundust þar til skamms tíma mannabein í sandinum, en torfundin munu þau nú orðin. Síðar hefur verið byggt fjárhús á rústum Bjarnastaða og er rúst af því greinileg. Líklegt er að efni úr bæjarrúst hafi verið notað í fjárhúsið. Sést fyrir túngarðsleifum.

56. Fjárhúslág er alldjúp lág niður með hliðinni og afmarkar Litlutungu, líkist farvegi, en kann eins að vera hrauntröð eða þvíumlíkt, því hraunið undir Húsafellsskógi nær hér að fjallsrótum. Dregur væntanlega nafn af fjárhúsinu á Bjarnastöðum. Hún byrjar fram undir Sveltinu, og opnast að ánni talsvert miklu neðar, en ekki hefur vatn getað runnið til hennar úr Farveginum, eins og afstaða er nú. (Það er því líklega misskilningur upphaflegs örnefnaskrásetjara, að Litlatunga sé hluti Geitlands. Það hefur naumast verið á sögulegum tíma, þó að Landnáma telji svo).

57. Stokkar heitir farvegur árinna, af og til allt frá brúnni sem fyrir er nefnd og niður undir *Hestavað*. Þetta má fremur kallast grunnur klettafarvegur, en að hægt sé að kalla það gljúfur, nema þá á stöku bletti, og slitnar t.d. um Litlutunguvaðið austan við Farveginn. Leifar brúarstöpla úr steinsteypu eru skammt neðan við Farveginn. Þar var ætlunin að gera göngubrú á ána snemma á 20. öld, en áin mun hafa skemmt syðri stöpulinn ófullgerðan. (Einhversstaðar á Stokkunum hafði verið kallað Snorrahláup, kennt við Snorra Björnsson prest á Húsafelli, en óljóst er hvar, eða hvort það er fyrir Kalmanstungulandi og er því sleppt hér).

58. Fjárhellir(inn), (58.B Hellirinn), gamall fjárhellir alveg við ána, nú að mestu leyti hruninn. Líklega hefur hann síðast verið notaður 1897, þegar landnámsmenn í Bugakoti (Fljótsbakka) gáfust upp á búskap á útmánuðum, vegna þess að heyin fóru í svell og eyðilögðust. Þá kom Sveinn Halldórsson með kindur þeirra ofan að Kalmans-tungu og hafði þær við hellinn og hélt þeim þar til beitar um daga, en gisti á Húsafelli.

59. Hestavað er á ánni neðan við *Hlöðugil*, litlu ofar en láglandi þrýtur með suðurhliðinni. Þar var farið yfir í Húsafellsskóg. Vaðið þótti misgott, þ.e. breytti nokkuð botnlagi frá einum tíma til annars. (Heimild K.P., Húsafelli).

IV. Örnefni í suðurhliðum Tungunnar, allt að háhrygg.

Byrjað austanfrá, á hlið við svæði III. Ýmis örnefni uppi á háfjallinu ná að sjálfsögðu norður yfir háhrygg.

60. Sandur er hákollurinn sem blasir við VSV frá bænum, austurendi fjallsins, gróðurlaus hæð.

61. Upp á milli gilja er hallinn milli Hvítamelsgils og Nauthagagils ofantil og allt upp á milli Sands og *Nónborgar*.

62. Nónborg er hnúkur sunnan við Sand og Nauthagagil. Er eyktarmark frá Kalmanstungu.

63. Litlaborg (63.B.Syðriborg) er annar hnúkur eða borg upp af Hlíðinni, skammt sunnan við Nónborg.

64. Borgaskarð er milli borganna.

65. Slakki er dældin vestan við borgirnar. Úr honum hallar vatni til suðurs og suðvesturs, (*Bunulækur* og *Skágil*).

66. Svartihvammur er grashvammur vestan við Sand. Úr honum kemur Hvítamelsgil og rennur austur.

67. Bunulækur (67.B Bjarkargil) er lítill lækur í bröttu gili og kemur ofan úr Slakka austast. Við gilið eru sumarhúsin Bjarkargil, sem Knud Zimsen reisti upphaflega 1940.

68. Slakkabrenna. er skógarhlíðin vestan við Bjarkargil að *Skágili*.

69. Skágil kemur ofan úr Slakka og skásker hlíðina til suðvesturs niður hjá Geitakofa.

70. Háabrenna er háa skógarhlíðin vestan við Skágil.

71. Háubrennugil er stórt skriðugil vestan við Háubrennu.

72. Brennuskarð er lægð upp og norðaustur af Háubrennugili og nær þvert yfir í *Krókgilsbotna* austan við *Hátungu*.

73. Hátunga er hákollur fjallsins, nokkru vestar en upp af Háubrennu, 445 mys.

74. Sneiðingar eru lymbrekkur suðvestan og vestan í Hátungunni og landið við rætur þeirra. Talað er um "að fara yfir á Sneiðingunum" og er þá átt við að menn eða skepnur fari þar yfir Tunguna með brekkurótunum.

75. Bót er, skv eldri skrá, skógarhlíðin næst fyrir vestan Háubrennugil. (Ekki lengur notað um þetta svæði sérstaklega).

(Hér er rétt að skjóta inn skýringu. Tungan er líparítfjall, ber melur ofantil, og gleypir í sig vatn, sem á hana kemur, þannig að úr henni fellur nær ekkert vatn ofanjarðar. Suðurhlíð hennar er brött og mikið skógivaxin lengra eða skemmra upp eftir. Smærri og stærri skriðugil, yfirleitt vatnslaus nema í vorleysingum, skipta hlíðinni í skógarspildur, sem mörg eru kölluð "bætur". Eða m.ö.o.: "Bót" er skógarspilda í hlíðinni, sem afmarkast á langveg hlíðarinnar af giljum eða skriðum).

76. Tæpagata hefur áður verið nefnd og er gata á bröttu kasti alveg við Farveginn, þar sem áin féll áður fast upp að brekkurótinni. Báðum megin Tæpugötu eru litlar skógarbætur,

sem kallaðar eru "bæturnar fyrir framan Tæpugötu" og "bæturnar fyrir neðan Tæpugötu". Tvímælis orkar að skrá það sem örnefni.

77. Fjánhúsbót tekur við vestan við bæturnar neðan við Tæpugötu, upp af Fjánhúslág og Litlutungu. Dregur væntanlega, eins og láginn, nafn af fjárhúsinu á Bjarnastaðarústum.

78. Valdabót er næst vestan við Fjánhúsbót, upp af Fjánhúslág neðst. Þar nær skógurinn skemmra upp, eða melurinn lengra niður en í hinum bótunum.

79. Valdagil er neðan við Valdabót. Örnefnið ekki notað lengur.

80. Hellisbót er næst Valdabót.

81. Hellisgil grunnt gildrag í skógarhlíðinni og skiptir henni í Hellisbót, austan við sig, og

82. Hlöðugilsbót að vestan, sem nær að

83. Hlöðugili. Það er mest þessara gilja, greinist í tvær kvíslar þegar kemur upp í skóginn. Kemur á jafnsléttu aðeins austan við Hestavað.

(Hellisgilsnafnið er nú lítt eða ekki notað og sama má segja um Hlöðugilsbót og er bótin oftast kölluð Hellisbót allt að Hlöðugili).

84. Hlöðugilsbotnar er dæld uppi, sem Hlöðugilið kemur úr.

85. Kastbót er neðan við Hlöðugil, neðsta bótin í suðurhlíðinni. Þar er undirlendi með öllu þrotið og áin fellur fast við hlíðarrætur.

86. Smalaklettur er ofarlega í Kastbót, skammt neðan (vestan) við Hlöðugil. Þetta nafn er nýlega farið að festast við klettinn.

87. Kastið er hátt og snarbratt skriðukast ofan í ána, í eða undir Kastbót.

88. Þjófaborg er há og áberandi klettaborg á *Tungusporðinum* upp af Kasti, í hallanum niður að enda fjallsins.

89. Tungusporður er oddinn milli Hvítár og *Norðlingafljóts*, en þau koma saman fast við fjallsendann og snarbratt ofan í bæði á þeim slóðum. Nær að *Þjófagili* Fljótsmegin og upp fyrir Þjófaborgina. Sporðurinn er mjög vaxinn skógi. (Á Gilsbakka, sem á land í hrauninu á móti Tungunni neðan til, er jafnan talað um *Tunguendann*, ekki endilega sem það sama og Tungusporðinn. Er það fyrst og fremst notað sem viðmiðun um eitthvað Gilsbakkamegin Fljóts, t.d. "kindurnar voru á móts við Tunguendann - eða við Tunguendann". Þetta nafn er ekki til í Kalmanstungu og töluset ég það því ekki í þessari skrá, nefni það til gamans).

V. Örnefni norðan í Tungu og norðan hennar, austur að Þjóðvegi.

90. Norðlingafljót, (90.B Fljótið 90.C Suðurfljótið) kemur austan úr Fljótadrögum norðan Langjökuls og af sunnanverðri Arnarvatnsheiði og fellur nú á merkjum

Kalmanstungulands allt frá *Reyká* þar til það sameinast Hvítá við Tungusporðinn. (Nafnið Suðurlfjót er aldrei notað í Kalmanstungu, en var nokkuð tíðkað á öllum Krókbæjum, líklega þó einkum í Fljótstungu, og þá sem samanburður við Litlafljótið, sem þar er norðan við bæ og landareign, en Norðlingafljót að sunnan).

91. Þjófagil er djúpt skriðugil er liggur ofan í Fljótið, norðan við Tungusporð og Þjófaborg. Tilgáta er að gilið og borgin dragi nafn af aftöku þjófa. Engin sögn er til um slíkt svo vitað sé.

92. Rauðukúluskógur er skógarbót við Fljótið innan við Þjófagil.

93. Rauðakúla er fell, með bleikrauðri skriðuhlíð að fljótinu og nær frá Þjófagili að *Smiðjuássenda*. Skriðan er skóglaus að mestu og slétt á að líta og brött að fljótinu, en lágir klettar neðan við og næst því. Af háhrygg Rauðukúlu er hallalítið upp að Sneiðingum. Af afstöðu má telja víst, að þetta sé *Skriða* sú sem nefnd er í fornum bréfum.

94. Smiðjuás er allhár skógivaxinn tunguhryggur meðfram fljótinu austan Rauðukúlu og er víðast bratt ofan í fljótið, klöpp eða skriðuköst, ekkert undirlendi. Af afstöðulýsingu má ætla, að þetta sé *Seljatunga* sú, sem nefnd er á fornum bréfum, enda er Háahraun hér á móti, en það örnefni lifir góðu lífi. Hitt er mönnum illskiljanlegt, að hér hafi verið haft í seli, því hvorki er hér líklegt að verið hafi hentugt beitiland málnytupeningi, né gott að gæta hans, því skógurinn er hér nálægur, en hann forðuðust menn ekki sízt þegar efnt var til selja og reyndu að komast upp fyrir skóginn með seljafénað. Fremur mætti geta þess til að hér hafi verið beitarhús og vetrarsel í þeim skilningi, en ekki mun það stutt neinum þekktum minjum. Nafnið Smiðjuás styðst ekki heldur við neinar slíkar minjar. Þó að hér hafi verið gnægð eldiviðar til rauðablásturs, er æðilangt í rauðamýri, skemmst heim undir Kalmanstungu eða upp í Hallkels-staðaflóa og í báðum tilvikum nærtækari eldiviður annarsstaðar en í Smiðjuásnum. Auk þess má ætla að handhægara hafi verið að flytja hrís en mýrarauda og smiðja því sett nær mýrinni.

95. Smiðjuásgil er grunnt en nokkuð langt gil, sem klýfur Smiðjuásinn frá aðalfjallinu og liggur ekki þvert í hlíðina eins og flest gilin, heldur meira samhliða fljótinu.

96. Smiðjuássfoss er í fljótinu neðarlega undan Smiðjuás.

97. Giljahlið, hallinn norðan í sunnan Smiðjuásgils, milli Rauðukúlu og Sneiðinga. Nýtt örnefni.

98. Norðurkast er austast við Smiðjuás, eða etv. öllu heldur norðausturkampur hans, hátt og bratt skriðu- og klapparkast við fljótið.

99. Norðurkastsgil er austan við Norðurkastið, tvær kvíslar ofanað, en sameinast í víðu skriðugili niður að fljótinu. Milli þeirra er hátt og bratt nef og liggur þar sniðgata eða einstigi

upp úr eystri gilkvíslinni upp nefið. Er það eina leiðin með hesta upp af neðanverðu flatlendinu norðan Tungu upp á hana. Gilið er áberandi þegar horft er á Tunguna norðanfrá, mikil skriðuskál. Líklegt er að hér sé *Norðurklif* það sem nefnt er í fornbréfum. Eystri kvísl gilsins beygir austur uppi og teygist alllangt í þá átt, bak við *Hrafnakletta*, nær *Hrafnagilsbotnum*. Er skriðugil þar, ekki kletta.

100. Fölöld kallast klettur eða klettur ofan við Smiðjuás, norðan Sneiðinga. Þetta örnefni er þó ekki notað í Kalmanstungu og kann að vera eingöngu notað frá Hallkelsstöðum, þar sem þetta blasir við. Í Kalmanstungu er þetta kennileiti í seinni tíð gjarnan kallað

100.B. Kanínuklettur (vegna lögunar) og þekkir yngra fólk hann með því nafni.

101. Grænihvammur 101. B. Rjúpnahvammur lynggróinn hvammur uppi sunnan Norðurkastsgils, norðvestan í Hátungu..

(Austan við Norðurkast rennur Fljótið fjær fjallsrótum og verður þar allbreitt undirlendi milli þeirra og fljótsins, hraun neðst, framan við Norðurkast, en síðan víðar vallendisgrundir. Í brún fjallsins, ofarlega í brattri hlíð er hinsvegar langt klettabelti, norðan Hátungu).

102. Hrafnaklettur heitir klettabeltið, sem hér var nefnt.

103. Hrafnagil er stórt gil austan við Hrafnakletta norður af Hátungu. Kemur úr SV.

104. Hrafnagilsbotnar eru norðvestan í Hátungu þar sem Hrafnagil dregst saman.

105. Hestagil er nokkru austar en Hrafnagil, klettalaust á milli þeirra.

106. Krókgilsklettur eru austan við Hestagil, í svipaðri hæð og Hrafnaklettur.

107. Krókgil er skriðugil, sem kemur ofan austan Krókgilskletta, en vestan *Fálkakletts*.

108. Krókgilsbotnar, hallandi gróðurdrög upp og vestur af Krókgili, norðaustan Hátungu.

109. Fálkaklettur, hár hnúkur, laus frá aðalfjallinu, suðaustan við brúna á Fljótinu og veginn frá henni. (Munda)sundin eru milli Fálkakletts og Tungunnar.

110. Engjahraun er neðst á flatlendinu norðan við Tungu en austan Norðurkast.

111. Engjahraungreni er stórt tófugreni í miðjum suðurjaðri Engjahrauns.

112. Norðurengjar (112.B Engjar 112.C Kalmanstunguengjar í tali afbæjar-manna) eru víðáttumiklar vallendisgrundir milli Fljóts og Tungu austan Engjahrauns. Lætur nærri að þær byrji á móts við Hrafnakletta austast. Engjarnar eru einnig austan vegar og því að hluta til í næstu örnefnaspildu.

113. Niðurengjar sá hluti Engja sem er neðan *Hraungarða* (þjóðvegur)

114. Þinghóll er malarhóll á Engjunum við brekkurætur milli Hrafnagils og Hestagils. Talinn hafa nafn af hrafnþingum.

115. Síki (flt.) er djúpur gróinn farvegur, sem hlykkjast um Engjarnar fram undan Hestagili og víðar og opnast út að Fljótinu móts við Hrafnagilið eða því nær. Þar heitir

116. Síkiskjafur.

117. Síkiskjafsvað er á Fljótinu við Síkiskjafinn.

118. Breiðaland er meginbolur Engjanna með Fljótinu austan við Síki, að þjóðvegi.

119. Snasavað (119.B Lambhólma) er vað á Fljótinu á Breiðalandi, undan Snasa, sem er örnefni í landi Fljótstungu handan Fljóts, austan við Lambhólma í sömu landareign.

120. Hraungarðar eru hraunbríkur við Fljótið rétt við brúna og liggur vegurinn yfir þá austanverða, en sá hlutinn, sem sundurdráttarrétt var í, er þó austan við veginn. Þar mun hafa verið réttað fénaði af Arnarvatnsheiði áður en Fljótstungurétt var byggð. *Tunguréttir* eru nefndar í fjallskilatilskipun Ólafs Stephensen, og talið að þær séu þetta. Hér var rekið að fé í heimalandssmölun vor og haust, allt fram yfir 1940. Frálausir dilkar virðast hafa verið amk. norður með bungunni austan vegar, etv. víðar, en eru löngu aflagðir.

121. Náttthagar eru tveir, annar milli hraunbríkkanna vestan við veginn, og eru hleðslur um þvera spilduna milli þeirra; hinn austan vegar og hefur Fljótið brotið sig drjúgum inn í hann.

122. Strengir eru í Fljótinu norðan Hraungarða, báðum megin brúar.

VI. Örnefni á Engjum og í hálsinum austan vegar, að merkjagirðingu.

123. Framengjar eru sá hluti Engjanna, sem er austan við Hraungarða.

124. Þórðarteigur er sú spildan, sem næst er Hraungörðum og norðan undir Fálkakletti.

125. Engjasteinar stórir lausir steinar á Þórðarteigi skammt frá vegi undir Fálkakletti, taldir hafa verið eitthvað notaðir sem aflraunasteinar. Steinarnir taldir hafa verið nefndir Fullsterkur, Hálfsterkur og Amlóði, en verða ekki tölusettil hver og einn.

126. Hraungarðarétt er skv. framansögðu í Hraungörðum austan vegar.

127. Hraungarðahylur er alveg austan við Hraungarða. Hér hefur fljótið brotið vik að eða því nær inn í réttarstæðið í Hraungörðum og breytt sér á síðari áratugum.

128. Hraungarðavað var á broti sem var alveg ofan við Hraungarðahyl. Nú horfið í bili.

129. Eyrar eru malareyrar með fljótinu austan við Hraungarða.

130. Eyravað er undan Þórðarteig, austan við Hraungarða ("vaðið á Eyrnum fyrir austan Hraungarðana").

131. Gullteigur er eystri hluti Framengjanna, austur með *Hálsinum*, austan við Þórðarteig. Grunnur farvegur um þvera grundina skilur að Þórðarteig og Gullteig.

132. Háls (132.B Kalmanstunguháls 132.C.Skeljaháls, það nafn óþekkt í daglegu tali), er hálsinn sem tengir Strút og Tungu, gróinn halli norðan í, að Fljótinu, en blásin holt efst. Nafnið Háls er þó fyrst og fremst notað um gróna hallann austan Fálkakletts og austur að *Skógarholti*. Vegurinn sneiðir sig upp Hálsinn frá Fálkakletti og beygir síðan þvert suður yfir vestan *Sýrholt*s. (Hér er því brotin sú regla, að nefna örnefni jafnan í þeirri spildu, sem þau koma fyrst fyrir, því að Hálsinn austan við Fálkaklettinn er að nokkru vestan vegar. Hálsinn er hins vegar hvorki í Tungu, né á láglandinu norðan hennar og því er þessu raðað svona).

133. Stokkflöt er engjahólmi allstór í Fljótinu austan við Gullteig, norðan við Hálsinn.

134. Skurður (flt. í eldri skránni) er smálækjarskurður norðan í Hálsinum, austarlega í hallanum.

135. Sýrholt er melholt uppi á háhálsinum austan við veginn, hátt sunnanfrá en lágt norðanfrá, (ofan við Hálsinn skv. fyrrnefndri afmörkun þess örnefnis). Vegurinn beygir austur þegar sér suðuraf og liggur sunnan og niður með holtinu í átt að bænum.

136. Hálsbrún heitir vestan í Sýrholti, þar sem sér suður af.

137. Jarpur heitir vörðubrot uppi á Sýrholtinu. Þar er heygður undir reiðhestur Ólafs Stefánssonar, sem var bóndi hér framan af 20. öld.

138. Brú(in) var lengi notað sem örnefni um veginn frá rótum Sýrholtis og heim að Bæjarlæk. Gamla hestagatan heim að Kalmanstungu lá utan í rótum Sýrholtis og krækti upp fyrir blauta mýri austur að læknum og síðan niður með honum. Á fyrrihluta þessarar aldar (3. áratug?) var grafinn skurður yfir mýrina frá Sýrholti og vegur gerður meðfram skurðinum, þar sem hann er enn og var jafnan talað um Brúna eins og örnefni. Síðar var annar skurður grafinn sunnan við Brúna.

139. Flötin. Eftir að Brúin var gerð var haldið áfram að grafa skurði kringum mýrina ofan við hana en suðaustan undir Sýrholti. Á henni framræstri var gert tún á 4. áratugnum og kallað Flötin. Það er nú aftur aflagt sem tún.

140. Tjaldhóll er gróinn klapparhóll austan við Flötina neðantil, austur undir læknum og liggur merkjagirðing milli Kalmanstungu I. og II. yfir hólinn. Tilefni nafns óþekkt.

141. Skógarholt er hátt holt á hálsinum NA frá Sýrholti. Bratt ofan í Fljótið. Skógarleifar.

142. Stokkflatartangi, bakki eða undirlendisfit með fljótinu austan Stokkflatar.

143. Skeljalág er austan við Skógarholtið og liggur alveg niður að Fljótinu. Fyrrnefnd merkjagirðing liggur í Fljótið austan við hana.

144. Skeljalágargreni, gamalt tófugreni í Skeljalág.

145. Skeljalágarvað er á Fljótinu fram undan Skeljalág, austan við Hríshólma.

146. Krók(s)kast, hátt klettakast við fljótið, byrjar í Skeljalág, nær austur í land Kalmanstungu II. Þar sem vegur til Arnarvatnsheiðar liggur austur af því, niður bratta brekku.

Hér er lokið við að fara yfir land Kalmanstungu I.

VII. Örnefni í túni Kalmanstungu II og milli túnsins og Hvítár.

147. Kirkjubrekka er brött brekka ofan við bæinn, austur frá læknum.

148. Húsatún er austan Kirkjubrekku og Kirkjuvallar.

149. Harðhaus er hólrani fram úr Húsatúni, austan Kirkjubrekku. Þar hafa nú staðið fjárhús og hlaða síðan snemma á 20. öld og að líkindum aðrar slíkar byggingar fyrir..

150. Suðurtún túnið suður af bæ, skv. eldri skránni. Nú fallið úr notkun. (**Dúkar** var nafn á einhverjum túnblettum, ekki víst hvar, á Suðurtúni. Þetta sagði Óskar Stefánsson, sem ólst upp í Kalmanstungu (f. 1911) Ragnheiði Kristófersdóttur um 1980. Líka nefnt í dagbók Stefáns Ólafssonar frá árinu 1921. Nafnið þekkist ekki lengur).

151. Kalmanshóll er hraunhóll við ána austan við Móann. Ekki er líklegt að þar sé neinn grafinn, enda segir Landnáma Kalman heygðan sunnan ár.

152. Hraunsnef er hraunspilda norðan árinna austan við Kalmanshól, niður undan Höfða. Þar eru nú útihús, fjárhús og hlöður.

153. Hraunsnefsfoss er í ánni undan Hraunsnefinu.

154. Tjaldsteinn er stór steinn á flatlendinu nokkuð austan Hraunsnefs, niður undan Harðageira.

155. Kerling er vörðubrot rétt austan við Tjaldstein.

156. Fornistekkur var skammt frá ánni, austan við Kerlingu, horfinn.

157. Stekkjargrund er austan við Fornastekkk, nú orðin að túni.

158. Stekkjarlækur er austan við Stekkjargrund, einn af *Lækjum* og vestastur þeirra.

159. Stekkjargrundarfoss er í ánni niður undan Stekkjargrund.

160. Veita, var raklendi niður undan *Lækjum* í *Brekkunum* ofan við, nú orðið að túni.

161. Veitufoss er í Hvítá undan Veitu.

162. Brúarstöplar eru manngerðir, sinn hvoru megin árinna niður undan Veitu ofan við Veitufoss. Notaðir áður fyrir lausabré.

163. Leiti er graslendi, lágt leiti, framhlaup úr *Stórakatli*, austan við Veitu.

164. Stóriketill er mikill brekkuhvammur með klettum í brúnum (fornt framhlaup) austan við Leiti. Þar er nú ræktað tún, hið austasta inn með ánni. Þar var stekkjarrúst.

VIII. Örnefni ofan túns Kalmanst. II og sunnan Bæjarlækjar, að girðingu í Strút.

165. Kvíar voru þar sem lækurinn kemur fram úr gilinu ofan bæjar, austan megin. Nú horfnar með öllu og slétt yfir.

166. Kvíasneið, brött gata upp úr læknum ofan bæjar, upp á vesturenda Kirkju-brekku.

167. Upp í fossum (167. B. Gljúfur), þar sem Bæjarlækurinn fellur í smáfossnum gegnum stutt klettagil ofan við Kvíasneið.

168. Kirkjuhvammur er stór grashvammur austan við lækinn ofan við Gljúfrin.

169. Móahvammur er annar minni hvammur ofan við Kirkjuhvamm, neðan við beygjuna á læknum, sem kemur úr norðaustri ofan úr Strút og beygir hér til suðurs.

170. Hvammar eru með læknum ofan við beygjuna, báðum megin lækjar?

171. Hólar eru melhólar (jökulhólar) sinn hvoru megin lækjar ofan við Hvamma.

172. Höfði er brekkan og brúnin norður af Hraunsnefi og bæði austar og vestar, SV frá Hólum.

173. Brekkur er hlíðin fyrir austan Höfða að Stóratli.

174. Geirar eru í Brekkunum næst Höfða, gömul engjastykki með holtum á milli. Þeir hafa ýmis nöfn.

175. Höfðageiri er næst Höfða. Þar næst er

176. Breiðigeiri

177. Harðigeiri er honum næstur að austan.

178. Votigeiri er austasti geirinn.

179. Fornihvammur er í brekkunni austur af Votageira.

180. Lækir eru í Brekkunum austan við Fornahvamm, upp af Veitu. Sá vestasti er Stekkjarlækur, sjá hér fyrr.

181. Brekkubrúnir er landið ofan við Brekkur, norður að Hólum og Bæjarlæk.

182. Gljúfrahvammur er sunnan við Lækinn, ofan við Hóla.

183. Efrigljúfur (183.B Gljúfur) eru að læknum ofan við Gljúfrahvamm.

184. Hestadalur er lægð að Læknum ofan við Gljúfur og teygist langt upp í *Strút*.

185. Hestadalshryggur er hæðin sunnan við Hestadal, upp af Kötlum

186. Katlar, sunnan við Hestadalshrygg ofan við Katlabrún. Sagt er **uppi á Kötlunum**.

187. Katlabrún er upp af Stóra- og Litlakatli, framhald Brekkubrúna.

188. Kötluftúnlækur kemur ofan úr Stórakatli niður með austurbrekku hans og fer í ána.

189. Kötluftún er brött brekka og rústir af fornu eyðibýli, sem eru austan við lækinn og Stóraketil, skammt frá ánni. Jarðabókin 1709 segir þar ekki hafa verið byggð í 100 ár eða lengur, en hafa verið hjáleigu. Þess hefur verið getið til að hér hafi verið Sturlustaðir, sem Landnáma nefnir og segir Sturlu (goða?) Kalmansson hafa byggt, en flutt sig heim í Kalmanstungu, þegar Kalman féll frá. Væri þá Stóriketil Skáld- eða Skallskelmisdalur en Tungufell Strúturinn. En þetta er aðeins tilgáta. Vellankötlunafn, sem fyrir kemur í fornbréfum hefur mönnum líka dottið í hug að tengja Kötluftúni, en það er jafnóviss tilgáta.

190. Tæpagata er einstigi á klapparkasti við ána, rétt austan við Kötluftún.

191. Litliketil er annar hvammur svipaðrar gerðar og Stóriketil, en miklu minni, austan við Tæpugötu.

192. Litlaketilslækir eru tveir smálækir, sinn hvoru megin í Litlakatli.

193. Litlaketilsflöt er grasi vaxin flöt austan við Litlaketil. Á henni er rúst af varðmannakofa frá kláðaverðinum, sem svo var nefndur á fjárkláðaárunum á síðari hluta 19. aldar. Þar var Sigvaldi Jónsson Skagfirðingaskáld varðmaður á þeim tíma, ásamt fleirum.

IX. Örnefni í landi Kalmanstungu II. norðan Bæjarlækjar að Fljóti og girðingu.

194. Krækiberjabrekka er að vestanverðu í Bæjarlæknum, litlu ofar en Upp í fossum.

195. Votihvammur er að vestanverðu við Lækinn, milli Kirkjuhvamms og Móahvamms að austan.

196. Brattihvammur er norðan Lækjar, rétt ofan við beygjuna.

197. Hæðamýri er mýrarspilda norðan við Bæjarlæk ofan við Hvamma, nú framræst og gerð að túni. (Nær **ekki** fram á brún ofan við bæ eins og stendur í eldri örnefnaskránni)

198. Hæðir heita ofan og austan Hæðamýrar, þar sem land hækkar upp undir Strútinn milli *Króks* og Efri-Gljúfra.

Áður var nefnt Krókskast (146) við Norðlingafljót austan við Skeljalág. Vegurinn inn til heiða liggur niður af hálsinum í brattri sneið austur af Krókskasti.

199. Krókur er sveigur í hlíðina austan við Krókskast.

200. Stóragil er gljúfragil sem sker hlíðina austan við Krók (miðja vega milli sneiðarinnar og fjallgirðingar eða litlu austar).

201. Stóragilshlíð ("hlíðin framan við Stóragilið") er hallinn austan við Stóragil fram að fjallgirðingu eða Klifi.

202. Bakkar eru grónir bakkar með Fljótinu norðan við Krók.

203. Hallmundarhraun er víðáttumikil helluhraunsbreiða, sem komin er úr gígum austur við enda Langjökuls og hefur runnið hálfu leið til sjávar. Langstærstur hluti þess er í Kalmanstungulandi, austan og norðan *Eiríksjökuls* milli Strúts og jökuls og norðan Strúts, þar til Norðlingafljót, sem hefur haldið sig norðan hrauns alla leið framan heiðina, snarar sér suður yfir hraunið einmitt hér og kemur upp að suðurhlíð dalsins við Krókskastið. Eftir það er hraunið í Fljótstungu-, Kolsstaða- og Gilsbakkalöndum (nema Engjahraunið).

204. Kleppahraun er hraunspildan móts við Kleppa, háan hnúk norðan Fljóts, nær frá því nokkuð neðan girðingar (ekki neðan frá Fljóti) og fram að *Neðri- Fugleyrum*.

205. Gjáin er stór hraungjá, skútir langleiðina í kring, skammt frá brekkurótum austan við Stóragil. Var notuð um skeið sem aðrekstraraðhald við rúningu og slíkt.

206. Kleppahraunsgreni, tófugreni í Kleppahrauni skammt neðan girðingar, ca. 300 m. frá vegi.

Hér lýkur örnefnatalningu í landi Kalmanstungu II.

Við tekur sameignarland jarðanna.

X. Örnefni í og kringum Strút.

(Fyrst talin örnefni uppi á fjallinu, en síðan byrjað vestan í, farið austurmeð að sunnan og norðurmeð að austan, að alfaravegi).

207. Strútur er móbergsfjall, 938 mys. ANA frá bæ í Kalmanstungu.

208. Strútskollur er hátindur Strútsins, uppmjór, snarbrattur móti suðri og norðri, en suðurhlíðin miklu hærri, því að norðan við Strútskollinn er slakki að allháu felli, sem er hluti af fjallinu, kollótt að ofan og heitir

209. Lambafell, 660 mys.

210. Lambafell eystra er minni og lægri hnúkur austur af Lambafelli.

211. Upp á milli fells og kolls heitir slakkinn. Líka notað um háhrygginn, sem liggur milli Strútskolls og Lambafells.

212. Hestadalsgil (flt.) eru djúp og kvíslótt gil upp af Hestadalnum, alllangt uppí Strútinn að vestanverðu. Bæjarlækurinn á hér uppruna sinn og hefur grafið djúpt gil í móbergið. Hestadalsgil eru þvergil Bæjarlækjarins.

213. Neðriöxl er fellsöxlin sem liggur upp af Hestadalshrygg, hækkandi hryggur fjallsins að *Hærriöxl* og Strútskollu. Nær austur að *Stóragili* (því sem er sunnan í, ekki því fyrir austan Krókinn).

214. Smáhlíðar taka við í suðurhlíðinni austan við Litlaketil og fjallgirðingu, sunnan við Neðriöxl..

215. Stóragilsflöt er niður við ána vestan við *Stóragil* neðan Smáhlíða austast.

216. Stóragil er stórt gil, grafið í móbergið sunnan í Strút, austan við Smáhlíðar.

217. Efriöxl (217.B.Hærriöxl) er fellsröðullinn vestur og niður af Strútskolli en upp af Neðriöxl.

218. Móhellur eru snarbrattar móhelluklapparskriður austan við Stóragil ofantil, niður og suður undan Efriöxl.

219. Bröttuhlíðargil er stærst af þeim giljum, sem skera Móhellurnar og er austan við þær.

220. Brattahlíð er hlíðin austan við Bröttuhlíðargil og Móhellur, að *Skógarhlíðar-gili*, nokkuð skógivaxin neðantil.

221. Bröttuhlíðarhraun er hrauntangi við ána undir Bröttuhlíð, hluti Geitlands-hrauns.

222. Bröttuhlíðarfoss er í Hvítá undan Bröttuhlíðinni.

223. Skógarhlíðargil er stórt gil, sem sker hlíðina austan við Bröttuhlíð

224. Háaleiti er alda fram undan Skógarhlíðargili. Þaðan sést fyrst til bæjar í Kalmanstungu, þegar komið er austan með Strút.

225. Háaleitisfoss er í Hvítá undan Háaleiti.

226. Skógarhlíð er hlíðin austan við Skógarhlíðargil, vaxin þykkum birkiskógi. Hér er nokkur stallur upp af sunnan í Strútnum, þegar kemur austur fyrir Bröttuhlíð, sem heitir

227. Skógarhlíðarstallar. Ekki heitir Skógarhlíð nema upp að stallinum.

Hér tekur að breikka láglendið með ánni og hlíðin að sveigja NA, (snúa lítið eitt meira móti SA).

228. Hestleiðið er undir Skógarhlíð austantil. Þar er talið grafinn sé hestur sem einhver varðmanna í kláðaverðinum (1875-1876) missti. Steinn er á leiðinu og letruð á vísa, en mun nú lítt læsileg því steinninn er mjúkur og veðrast. Eitthvað greindi menn þó á um þá sögn, hvort hér hefði verið dysjaður hestur eða ekki. Vísan var skrifuð upp af Þorsteini Jakobssyni snemma á 20. öld og er varðveitt í Kalmanstungu í þeirri uppskrift, á þessa leið:

"Áður á Ísaláði

örðugt að manna vörðu

stóðu feður þar flóðin

fram hrundu, jöklum undan.

Seinni öld öðru valdi

áforms bundinn á grundu

vakir hér von með spaka

varna sauðum til nauða. Anno 1857".

Ekki er hún mjög auðskilin og má vera að letrið hafi þá þegar verið farið að snjást. Rúst af varðmannakofa er hjá Hestleiðinu

229. Skógarhlíðarhraun er sunnan undir Skógarhlíð, angi Hallmundarhrauns, sem hefur teygst sig þar niður með Strút að sunnan.

230. Skógarhlíðargreni er austarlega í Skógarhlíðarhrauni.

231. Þrengsli heitir austast við Skógarhlíð, þar sem þröngt sund er milli hrauns og hlíðar.

232. Árnaskriðugil kemur niður skammt fyrir innan Skógarhlíð, snýr móti SA.

233. Árnaskriða er skriðan fram úr Árnaskriðugili.

234. Tagltjörn ("tjörnin fyrir sunnan Taglið") norðan við Árnaskriðu. Hér komið austur fyrir Strút.

235. Tagllækur rennur í Tagltjörn, kemur ofan úr *Taglhnjúkum*.

236. Strútstagl er hallandi austurendi Strútsins, þar sem rætur hans teygjast lengst austur

237. Taglhnjúkar eru hnjúkar uppi í hlíðinni, upp af Strútstaglinu.

238. Taglflói er flóasund við fjallsræturnar norðan við Strútstaglið, milli þess og *Draugagils*.

239. Flag er tjarnstæði eða tjarnarflag í þurrkum, við Taglflóa.

240. Valstrýta er vænn hóll á austurbrún lægðarinnar milli Fells og Kolls, skammt fyrir suðaustan Draugagil, þar við loft, þegar þar er farið með Strútsrótunum.

241. Draugagil er hyldjúpt og skuggalegt gil er snýr móti NA, grafið af vatni í móbergið austan Lambafells. Þjóðsagan segir séra Snorra á Húsafelli hafa vistað þar drauga.

242. Stóruskriðugil er norðan í Strút (Lambafelli) nokkuð vestan Draugagils.

243. Stórascriða er skriðan fram úr Stóruskriðugili, hlaðin upp af framburði þess. Á henni klettur.

XI. Örnefni austan girðingar norðan Strúts og inn með Fljóti að Helluvaði.

244. Klif er hraunbrík og halli skammt austan við fjallgirðingarhliðið norðan við Strútinn, þar sem hraunið hækkar.

245. Hraunkarlinn (245.B Karlinn) er snagi í hraunbrík neðst í Klifinu, líkur manns haus séð frá götunni, alþekkt myndamótíf síðan Þorsteinn Jósefsson gerði hann þjóðkunnan á 4. áratug aldarinnar.

246. Brunnar (246.B Gvendarbrunnar) er forn áningarstaður á grasfitjum við lindarlæk norðan við Strútinn, þar sem leiðin beygir frá hliðinni í átt að Norðlingafljóti. Lindin talin vígð af Guðmundi biskupi Arasyni, eins og mikill fjöldi annarra.

247. Skottugjá er gjóta í hraunhaftinu norðan við Brunna. Þar var talið að Hvítárvallaskotta hefði fleygt hesti úr klyfjalest ofan í gjána og áttu menn fullt í fangi að ná honum upp. Skotta var talin hafa verið mjög heimilisföst í Kalmanstungu í búskapartíð Jóns Árnasonar stúdents, sem hún fylgdi síðan að Leirá. Kona Jóns var afkomandi Sigurðar sýslumanns á Hvítárvöllum, sem Skotta var upphaflega send.

248. Fugleyrar (248.B Hellisfitjar) eru tvennar, Fremri og Neðri. Hellisfitjanafn er ekki notað í máli manna, en þekkist af bókum og ekki talinn vafi að sé hið sama og Fugleyrar.

249. Neðri-Fugleyrar eru grasfitjar þar sem Fljótið hefur fyllt með framburði í hraunið því nær þvert yfir, svo að aðeins er mjótt hraunhaft næst Strút, milli Brunna og Eyranna, það sem Skottugjá er í. Vegurinn lá um þær á moldargötum frá Strút að Fljóti.

250. Bugavað er á Fljótinu á Fugleyrum og var einkum farið á hestum til Fiskivatns og Kleppavatns. (Svo er að skilja, að ekki eigi allir við sama stað með þessu nafni, ýmist talið beint norður af götunni, sem liggur frá Brunnum norður að Fljótinu, eða talsvert austar, ekki allfjarri þar sem Bugakot stóð á norðurbakkanum. Eru því etv. tvö vöð með þessu nafni).

251. Surtshellir er einn frægasti hraunhellir landsins, og eru op hans, fjögur að tölu meðfram götu, sem liggur upp hallandi hraun frá Neðri-Fugleyrum og að Fljótinu nokkru ofar og sameinast þar aðalveginum. Nú hefur verið lagður malborinn vegur upp hraunið fyrir sunnan Surtshelli og er nú aflögð að mestu gamla hestagatan um Neðri- Fugleyrar.

252. Drápsgjá er annað opið austan frá á Surtshelli, stórt op þar sem hellispakið hefur fallið niður. Þar er þverhnipt og hátt og illkleift niður að fara í hellinn, en þjóðsagan segir að þar hafi Hellismenn rekið fram af fé það, er þeir stálu til að skera.

253. Beinahellir (253 B. Vígishellir) er afhellir innan við Drápsgjá, til vinstri þegar inn úr henni kemur og nær þangað dagsbirta. Þar eru hleðslur nokkrar sem vitna um mannvist, en ekki síður beinahrúga mikil, sem í var mikið af heillegum beinum fram á miðja 20. öld, en eru nú lítið orðin nema mylsna af traðki og illri umgengni. Nafnið Vígishellir mun ekki upprunnið hér um slóðir og var þessi hellir ekki kallaður hér annað en Beinahellir, enda beinaleifarnar langmestar hér. Ranghali lágur liggur héðan til hliðar við aðalhellinn, út í þriðja opið.

254. Rauðihellirinn (254.B Rauður, nafngift Matthíasar Þórðarsonar, ekki notuð hér), er til hægri þegar komið er inn úr Drápsgjá, á mótí Beinahelli. Hann er kallaður Beinahellir í eldri skránni. Þykir ólíklegt að það sé frá Kristófer komið, því það tíðkaðist ekki í Kalmanstungu. Þar er þó líka svolítið af beinum.

255. Íshellir er í vesturhluta hellisins, vestan við vestasta opið, en um það op er einnig auðveld innganga í hellinn. Hér eru miklar ísmyndanir. Hér setti Páll Guðmundsson myndlistamaður upp höggmyndasýningu fyrir fáum árum, við góða aðsókn.

256. Stefánshellir er mikill hraunhellir austan Surtshellis og mun aðeins stutt niðurhrun skilja þá að. Stefán Ólafsson, síðar bóndi í Kalmanstungu, fann hann um 1920. Þess varð þó vart að einhver hafði áður kannað hann. Sást það af vörðubrotum er þar höfðu verið hlaðin. Sagnir munu líka hafa lifað á Krókbæjum í Hvítársíðu um einhverjar týndar hellishvelfingar á þessum slóðum. Stefánshellir er aðgengilegastur til skoðunar allra stóru hraunhellanna hér vegna þess hve hann er sléttur í botn og laus við hrunurðir.

257. Surtshellisgreni, tófugreni skammt sunnan Surtshellis í hraunbungu milli núverandi vegar og hellisins. Þar mun tófa sjaldan hafa verið, helst í snjóavorum, þegar fátt náðist af skárri grenjum.

258. Fremri-Fugleyrar eru grasfitjar með Fljótinu fyrir austan Surtshelli.

259. Kleppavatnsvað er á Fljótinu á Fremri-Fugleyrum, nú notað mikið við flutninga fjár í afrétt og þegar farið er til veiða í Kleppavatni og Fiskivatni. Akfært.

260. Vopnalág er skeifumynduð lág, ca. 300 m. löng en eins til tveggja metra djúp, í móavíki milli Fljóts og hraunsins, neðan við þar sem Fljótið beygir fyrir endann á *Porvaldshálsi*. Hér segir þjóðsagan að ráðist hafi verið á Hellismenn er þeir sváfu og hvíldu sig eftir smalamennsku á heiðinni, sumir felldir hér, en aðrir eltir víðsvegar og drepnir.

261. Laski er stór uppgróin hraunspilda suður og austur af Vopnalág (vesturendinn líklega nálægt því suður af láginni) og nær langt austur í hraun suður af *Porvaldshálsi*. Laskinn sker sig úr og afmarkar frá hrauninu í kring með meiri gróðri og mætti láta sér detta í hug að þar væri eldra hraun en umhverfis. Í honum eru tvö melholt, hraunlaus.

262. Fremraholt heitir hið eystra þessara holta.

263. Neðraholt er hið vestra.

264. Neðraholtstjörn er lítil tjörn í Neðraholtinu.

265. Neðstagren er suðvestur af Neðraholti.

266. Bollagren er suður af Fremraholti, fundið af Kolbeini Guðmundssyni, sem þá var í Kalmanstungu, síðar bóndi í Stóraási í Hálsasveit.

267. Laskatota er austurendi Laskans, löng og mjókkandi tota.

268. Fyirsát er laut milli hrauns og háls við suðvesturendann á *Porvaldshálsi*.

269. Porvaldsháls er löng jökulalda er liggur SV-NA milli hrauns og Norðlingafljóts, víða grýtt að ofan en gróin í brekkum að sunnan, talinn klukkutíma lestangangur eða 5 km að lengd, ef farinn var endilangur, en þetta þótti einkar seinfarin leið. Leiðin á og um

Arnarvatnsheiði lá eftir hálsinum endilöngum, en Tvídægruleið (Núpdælagötur) hluta leiðar, þ.e. að *Núpdælavaði*. Nú hefur verið lagður akfær vegslóði eftir hrauninu sunnan við hálsinn, með því að aka á það mól og ferðir eftir gömlu götunum um Þorvaldsháls lagzt af.

Þetta er eitt af hinum mörgu örnefnum, sem þjóðsagan tengir drápi Hellismanna.

270. Bjarnafoss er allhár foss í Fljótinu við Þorvaldsháls neðarlega.

271. Tjörn(in á hálsinum) er lítil tjörn neðarlega á hálsinum, suður af Bjarnafossi.

272. Núpdælavað er á Fljótinu framan við Bjarnafoss. Þaðan liggja Núpdælagötur norður

273. Miðgreni er tófugreni í hraunjaðrinum sunnan hálsins, nokkurn veginn háaustur frá Tjörninni.

274. Mangasteinn er stór klettur eða steinn á melhól á miðjum hálsi.

275. Mangapollur er pollur suðvestan undir Mangasteini. Nöfn þessi munu vera frá því ekki löngu fyrir lok 19. aldar. Til þeirra liggur þessi atburður: Magnús hét maður (vinnumaður í Kalmanstungu?) sem fór ásamt tveim öðrum til veiðiskapar fram á heiði. Voru það þeir Sigurður Bjarnason í Hraunsási, síðar bóndi þar, og Ólafur Hannesson, þá á Húsafelli. Magnús var nokkuð við skál. Lauk því svo að hann valt sem dauður væri ofan í tjörnina. Þeir félagarnir drógu hann á þurrt og hagræddu honum undir steini þessum, breiddu yfir hann og héldu til byggða og sögðu karl dauðan. Og taldi Ólafur að þó hann hefði ekki verið **steindauður** þá (þegar þeir skildu við hann), væri hann eflaust **steindauður** núna. Næsta morgun var svo lagt af stað að sækja líkið. En þá mættu þeir, sem sækja skyldu, karli afturgengnum á Fugleyrunum og hann lifði mörg ár eftir þetta.

276. Húsfellingavað er á Fljótinu heldur austar en miðja vegu milli Núpdælavaðs og ármóta Norðlingafljóts og Refsveinu. (Refsveina er á sem kemur í Fljótið norðanfrá og fellur þvert yfir heiðina að kalla má, gegnum nokkur vötn í grunnri dæld vestan við Arnarvatnshæðir). Nafnið sagt ungt, þó eldra en elstu menn um miðja 20. öld. Líklegt er að Húsfellingar hafi farið þar fyrstir á leið til veiða.

277. Úlfsvatnsvað er á Fljótinu á ökuleiðinni til Úlfsvatns, spölkorn vestan ár-móta Fljóts og Refsveinu.

278. Hálsendi er austurendinn á Þorvaldshálsi, móts við Úlfsvatnsvað.

279. Fremstagreni er tófugreni ca. 1.5 km ASA frá Hásenda.

280. Blettur er sléttur hraunlaus blettur sunnan við hraunhaftið sunnan við *Helluvað*.

281. Helluvað er á Fljótinu norðaustan við Þorvaldsháls. Þar liggur hin forna þjóðleið um Arnarvatns- og Grímstunguheiði og Stórasand yfir Fljótið, upp í Arnarvatnshæðir. Nú ökuleið.

XII. Örnefni austan Strúts og kringum Eiríksjökul.

282. Stokkar eru uppsprettulindir er koma upp í hraunjaðrinum suður af Árnaskriðu og falla í Hvítá, nær mótum hennar og *Hafragils*.

283. Hafragil er mikið gljúfragil sem kemur ofan úr *Hafrafelli*, alveg frá Langjökli og er á merkjum Kalmanstungulands á móti Geitlandi. Það sameinast Hvítá móts við Stokka, eða litlu innar.

284. Hafrafell (284. B Hafursfell) er hátt fjall í jaðri Langjökuls 1167 mys. Það er að mestu í Geitlandi. Telja verður þó að Hafragil falli um norðausturenda þess og nái það því lítillega inn í Kalmanstunguland. Fyrri nafnmyndin er ein notuð í Kalmans-tungu, en hin síðari tíðkast jöfnum höndum í nágrenninu.

285. Stokkar eru aðrar lindir í hraunjaðrinum talsvert austar en hinir fyrnefndu, norðan Hvítár, milli *Hafragils* og *Flosagils*.

286. Torfabæli eru gróðurblettir nærri upptökum Hvítár. Neðstabælið er kallað undir *Hafrafelli* neðan *Hafragils* og er því í Geitlandi. Þó kalla Kalmanstungumenn líka

287. Neðstabæli norðan árinna þar á móti.

288. Miðbæli er stærstur gróðurblettur *Torfabælanna*. Það er norðan *Hafragils*, milli þess og *Flosagils*, vestan í eða undir felli, sem kallað er af sumum

289. Bælafell.

290. Flosagil kemur ofan úr *Flosaskarði*, norðan við fyrnefnt fell, meðfram rótum *Eiríksjökuls*.

291. Fremstabæli er norður af *Miðbælinu*, norðan við *Flosagil*

292. Fremstubælatjörn er lítil tjörn í *Fremstabælinu*.

293. Hvítárdrög eru gróðurteygingar með lindum og kvíslum norðaustur af *Fremstabæli* og upp undir rætur *Eiríksjökuls*. Þar eru efstu upptök Hvítár sjálfrar (sumpart frá *Eiríksjökli*) en *Flosagil* og *Hafragil* koma lengra að, frá *Langjökli* og úr *Flosaskarði*. Síðan bætist við vatn undan hrauninu í tvennum *Stokkum* og er þetta allt komið saman þegar hún fellur niður sunnan *Strúts*. (Þess ber hér að geta, að *Kalman Stefánsson* leggur þann skilning í þetta örnefni að það taki yfir allt þetta upptakasvæði Hvítár og séu þá *gilin* og *Torfabælin* í *Hvítárdrögum*. Sá skilningur virðist hins vegar ekki vera í samræmi við eldri skrána, sem *Kristófer sagði* fyrir um og yfirlýfði síðan).

294. Hvítárdragatjörn (eða "tjörninn í *Hvítárdrögum*") er í *Hvítárdrögum* sunnar-lega.

295. Skriða er mikið skriðuframhlaup úr hliðinni upp af *Hvítárdrögum*.

296. Flosaskarð er sunnan við Eiríksjökul, milli hans og Langjökuls, gróðurvana, en þar eru tvö lítil stöðuvötn, nafnlaus.

297. Hafrahnjúkar (297.B. Mókollar er nafn sem notað er í Árbók F.Í.), hnjúkar austur af Hafrafelli. Nafnið er nýlegt.

298. Eiríksjökull er hæstur fjalla í þessum landshluta (1675 mys.). Hann ber slíkan ægishjálms fyrirferðar, og ekki síður fegurðar, yfir allt sitt umhverfi, að hann þarf ekki að staðsetja með viðmiðun við önnur örnefni.

299. Eiríksnípa er mikil klettaborg ofarlega í undirhlíð jökulsins móti norðvestri, líkust álangdar klakk á klyfbera. Þjóðsagan um Hellismenn segir Eirík hellismann hafa komið fóthöggvinn úr höndum byggðamanna í Vopnalág og farið á handahlaupi austur að gnípunni og klifið hana og forðað sér þannig. Síðan komið ofan aftur er hinir voru frá horfnir, komið úr landi og leitað hefnda löngu síðar á þeim er sveik þá félagi. Honum er eignuð vísan þessi,

Hjarta mitt er hlaðið kurt

hvergi náir skeika.

Með fótinn annan fór ég burt

- fár mun eftir leika.

Ekki er þessi saga trúleg fyrir augum þeirra er horfa á bjarg Eiríksnípu.

Talið er, að Balljökull(=Kúlujökull), sem nefndur er í vísu Hallmundar í Grettissögu sé Eiríksjökull, en Ball- eða Baldjökulsnafn hefur síðar verið haft um aðra jökla, svo sem norðurenda Langjökuls (Kjaljökul) og Geitlandsjökul, en ekki náð að festast, enda líklega aðeins tilraunir til að finna þessu forna heiti stað.

300. Vestribrækur og

301. Eystribrækur eru, eða öllu heldur voru, nýleg nöfn á skriðjökulum, sem féllu norður af stalli Eiríksjökuls, gefin af aðkomumönnum. Þeir jöklar eru nú horfnir um sinn að svo miklu leyti að ekki sést á þeim brókarlag lengur og ná varla fram af stallinum.

302. Klofajökull er enn nafn á skriðjökli norðaustur úr jöklinum.

303. Ögmundarjökull er skriðjökull sem fellur austur úr Eiríksjökli, til *Jökul-króks*. Þorvaldur Thoroddsen gaf þetta nafn og kenndi jökulinn við fylgdarmann sinn, Ögmund Sigurðsson, síðar skólastjóra Flensborgarskóla.

304. Jökulkrókur er gróðurlítið land, sandorpið hraun og urðir, austan Eiríks-jökuls en norðan og vestan Langjökuls, norðaustur af Flosaskarði.

305. Þrístapafell er fell, 695 mys., en ekki nema ca 100 m.hátt yfir umhverfið, austur í hrauninu austur af norðausturhorni Eiríksjökuls, tæplega miðja vegu þaðan að Langjökli fyrir austan. Jökulkrókur er stundum talinn byrja fyrir sunnan Þrístapafell.

306. Gjá er í Jökulkrók beint austur frá Þrístapafelli, hraunborg upp úr sandi og í hana er þessi gjá sem hún dregur nafn af, ca. faðms breið, en tvær til þrjár mannhæðir að dýpt.

XIII. Örnefni austan Helluvaðs, norðan Eiríksjökuls, að merkjum.

307. Svelti er sandorpin hraunspilda, gróðurvana, austur af Þorvaldshálsi, við beygjuna sem Fljótið tekur sunnan við Helluvað og áfram inn með Fljóti, að gróðurlendi vestan *Hamarstjarnarlækjar*.

308. Hamarstjörn er lítil tjörn skammt sunnan Fljóts, austan við Svelti vestan *Sauðafjalla*.

309. Hamarstjarnarlækur, smálækur, rennur úr Hamarstjörn í Fljótið.

310. Sauðafjallalækur kemur austan að á hlið við Fljótið dálítinn spöl og rennur þvert í það austan við Hamarstjörn

311. Sauðafjallatjörn (311. B Tjörnin milli Fjallanna) er spölkorn frá Fljótinu, SV frá *Nyrðra-Sauðafjalli*. Var fræg fyrir vænan silung.

312. Sauðafjöll eru tvö fell sunnan fljótsins, allmikil um sig, en ekki há (60-80 m.) yfir umhverfið. Sérkennileg lögun að ofan, líkjast stórum rofabörðum.

313. Syðra-Sauðafjall er hið minna þeirra um sig og 20 metrum lægra, en

314. Nyrðra-Sauðafjall er hið stærra og nær fljótinu. Stefna milli þeirra ca. NNA-SSV.

315. Hallmundarhellir er hraunhellir rúman kílómetur frá Syðra-Sauðafjalli í stefnu á Eiríksnípu. Kalman Stefánsson fann hellinn 1956. Þar eru mannvirki og fleiri mannvistarleifar. Þess hefur verið getið til að þetta sé hellir sá, sem þeir sóttu Hallmund hálftröll heim í, Grettir og Grímur.

316. Sandi

317. Hvassi og

318. Rjúpnahellir eru þrjú litlir hraunhellar á svipuðum slóðum og Hallmundar-hellir. Allir nýlega fundnir, eða endurfundnir, sbr. Hallmundarhelli. Nafngiftir Hella-rannsóknarfélagsins.

319. Leirur, roksandar og leirur norðan Eiríksjökuls, svarf og framburður skriðjökla.

320. Urðhólmavatn (320.B Urðartjörn) er austan við nyrðra Sauðafjallið. Í því er hólmi, fagurgrænn á sumrin, er sker sig þá sérkennilega úr við tóma urð allt í kring..

321. Virkishólaflói er austan við Sauðafjöllin en vestan við *Reyká*, skammt frá Fljótinu, en það tekur hér mikinn sveig til suðurs kringum nes að norðanverðu, sem heitir Breiðitangi..

322. Virkishólar eru urðarhólar austan við Virkishólaflóa (nærri Reykú). Þar virðist sjást fyrir einhverjum mannvirkjaleifum, sem ekki hafa verið kannaðar.

323. Reykú rennur úr *Reykjavatni* í Norðlingafljót, á að giska 1 km. að lengd. Í henni er foss og vað á fossbrúninni, nafnlaust, en kallað "vaðið á fossbrúninni". (Þetta hefur ekki verið skráð sem örnefni í eldri skránni og læt ég það hér eins og víðar, þar sem líkt stendur á, halda sér. Ég tel víst að það byggist á tilfinningu heimamanna og finnst að hún eigi að gilda).

324. Reykjavatn er lítið vatn í jaðri hraunsins, nálægt 800 metrum frá Fljótinu þar sem skemmst er. Það er að mestu leyti myndað af lindum undan hrauninu. Frábært veiðivatn.

325. Arnarhóll er sunnan við Reykjavatn. hár, strýtumyndaður, uppgróinn hraun-hóll. Líklega gamalt arnarsetur, en örn mun hafa orpið á Arnarvatnsheiði og nágrenni fram eftir öldum og sést einatt enn á haustin.

326. Reykjavatnsskáli er gamall leitarmannakofi Reykdæla og Hálssveitinga austan við vatnið.

327. Uppsprettur eru lindasvæði suðaustanvert við vatnið, sbr hér á undan.

328. Franshellir er hraunskúti með mannvirkjum og öðrum mannvistarleifum, m.a. nokkrum hrossahauskúpum, suðaustur af Uppsprettum. Þar tóku Hvítisíðingar höndum Jón Frans frá Býlubúð undir Jökli, sem þá hafði nýlega tekið upp iðju útilegumanna og stolið hrossum í Fljótstungu. Ekki er talið líklegt að Jón hafi haft tíma til að búa svona um sig þarna, heldur muni hann hafa gengið þar að annarra verkum, þá líklega Fjalla-Eyvindar

329. Eyvindahola er skammt (100-200 m.)vestan við Franshelli. Það er hraungjá af þeirri gerð, sem algeng er í þessu hrauni, lítið, oft nær kringlótt op og skútir út undir á alla vegu, lágar brúnir. Í gjána er hlaðinn stöpull upp í opið og reft yfir með hraunhellum. Undir vörðunni var svo op niður, en hún stóð á fjórum steinum. Svo var hægt að leggja hellu yfir þetta op undir hellunni, svo að engin merki sáust mannaverka. Var þetta því hinn ákjósanlegasti felustaður. Haganlegur frágangur holunnar tengir hana nafni Eyvindar, en ekki mun hann hafa látið hafa neitt eftir sér um það.

330. Beinahola er hraunhola með fornum beinum, spottakorn VSV af Franshelli og Eyvindaholu, talin líkleg vistageymsla Franshellisbúa.

331. Kalmanshellir (331. B Einsteinshellir) er hraunhellir ca 8 km SA frá Reykjavatni, ekki alllangt frá gígunum, sem hraunið er runnið úr. Hellirinn er langur en er ekki samfelldur, vegna þess að loft hans hefur hrunið sums staðar og lokast leiðin. Hann er sums staðar á tveimur hæðum. Leitamenn (Jökulkróksmenn) munu lengi hafa þekkt hellinn og einhverjir þeirra (Einar og Þorsteinn) gáfu honum Einsteinsnafnið, snemma á 20. öld. En nú er hann

yfirleitt nefndur Kalmanshellir eftir Kalmani Stefánssyni í Kalmanstungu, sem fylgdi þangað frændum sínum til könnunar.

Forn nöfn, úr Landnámu og fleiri fornum ritum, sem nú verður ekki fundinn staður, eru þessi helst: Skáldskelmisdalur, Sturlustaðir, Tungufell, Kollshamar, Kýlanshól(m)ar, Vellankatla, Grindur, Sölmundarhöfði. Þess hefur verið getið til að Sturlustaðir væri Kötlutún, Tungufell þá Strúturinn og Skáld- eða Skallskelmisdalur, væri Stóriketillinn; Kollshamar væri Skollhóll eða Borgirnar (hann var ofan við Brennu segir í Landnámu). Grindur og Sölmundarhöfði virðast vera í grennd við bústað Bjarna í Litlutungu og má þá etv. helst giska á Kastið og Þjófaborg. En þetta eru tómar vangaveltur og í rauninni engin leið að vita hvar þessi örnefni voru og hvort þau hafa endilega öll verið í Kalmanstungulandi, t.d. Kýlanshólmar.

Nokkur örnefni falla niður frá fyrri skrá, þar eð þau eru utan merkja jarðarinnar og hafa verið númeruð fyrir misskilning.

Magnús Sigurðsson á Gilsbakka skráði.

Stafrófsröð örnefna

Arnarhóll 325	Engjar 112B
Árnaskriða 233	Engjasteinar 125
Árnaskriðugil 232	Eyrar 129
Bakkar 202	Eyrar(nar) 38
Beinahellir 253	Eyravað 130
Beinahola 330	Eystribrækur 301
Bílatún 4C	Eyvindarhola 329
Bjarkargil 67B	Fákkaklettur 109
Bjarkargilstún 44C	Farvegurinn 48B
Bjarnafoss 270	Fjárhellir(inn) 58
Bjarnastaðir 55	Fjárhúsbót 77
Blettur 280	Fjárhúslág 56
Bletturinn 44B	Flag 239
Bollagren 266	Flati 47
Borgaskarð 64	Fljótið 90B
Bót 75	Flosagil 290
Brattahlíð 220	Flosaskarð 296
Brattihóll 10	Flöt(in) 139
Brattihvammur 196	Folöld 100
Breiðaland 118	Fornihvammur 179
Breiðamýri 32	Fornistekkur 156
Breiðigeiri 176	Framengjar 123
Brekkubrúnir 181	Franshellir 328
Brekkur 173	Fremraholt 262
Brenna 45	Fremri-Fugleyrar 258
Brennuskarð 72	Fremstabæli 291
Brú(in) 138	Fremstagreni 279
Brúarstöplar 162	Fremstubælatjörn 292
Brunnar 246	Fugleyrar 248
Bröttuhlíðarfoss 222	Fyrirsát 268
Bröttuhlíðargil 219	Geirar 174
Bröttuhlíðarhraun 221	Geitakofi(nn) 46
Bugavað 250	Giljahlíð 97
Bunulækur 67	Gjá 306
Bæjarhóll 6B	Gjái 205
Bæjarlækur 1	Gljúfrahvammur 182
Bælafell 289	Gljúfur 167B
Drápsgjá 252	Gljúfur 183B
Draugagil 241	Grænihvammur 101
Efrigljúfur 183	Gullteigur 131
Efriöxl 217	Gvendarbrunnar 246B
Einsteinshellir 331B	Háabrenna 70
Eiríksjökull 298	Háaleiti 224
Eiríksnípa 299	Háaleitisfoss 225
Engjakraun 110	Hafrafell 284
Engjakraungreni 111	Hafragil 283
Engjalækjartún 22	Hafrahnjúkar 297
Engjalækur 21	Hafursfell 284B

Hallmundarhellir 315	Hvítárdragatjörn 294
Hallmundarhraun 203	Hvítárdrög 293
Háls 132	Hvítárfarvegur 48
Hálsbrún 136	Hvítimelur 34
Hálsendi 278	Hæðamýri 197
Hamarstjarnarlækur 309	Hæðir 198
Hamarstjörn 308	Hærriöxl 217B
Harðhaus 149	Höfðageiri 175
Harðigeiri 177	Höfði 172
Hátunga 73	Íshellir 255
Háubrennugil 71	Jarðfall 40
Heimastasund 19	Jarpur 137
Hellir(inn) 58B	Jökulkrókur 304
Hellisbót 80	Kalmanshellir 331
Hellisfitjar 248B	Kalmanshóll 151
Helligil 81	Kalmanstunguengjar 112C
Helluvað 281	Kalmanstunguháls 132B
Hestadalsgil 212	Kanínuklettur 100B
Hestadals hryggur 185	Karlinn 245B
Hestadalur 184	Kast(ið) 87
Hestagil 105	Kastbót 85
Hestavað 59	Katlabrún 187
Hesthúshóll 9	"Katlar" 186
Hesthúsvöllur 8	Kerling 155
Hestleiðið 228	Kirkjubrekka 147
Hlíð(in) 37	Kirkjugarður 5
Hlöðugil 83	Kirkjuhvammur 168
Hlöðugilsbót 82	Kirkjuvöllur 4
Hlöðugilsbotnar 84	Kleppahraun 204
Hólar 171	Kleppahraungreni 206
Hólar 54	Kleppavatnsvað 259
Hóllinn 6	Klettsflöt 50
Horn 28B	Klif 244
Hrafnagil 103	Klofajökull 302
Hrafnagilsbotnar 104	Kolakjallari(nn) 52
Hrafnaklettur 102	Krók(s)kast 146
Hraungarðahylur 127	Krókgil 107
Hraungarðar 120	Krókgilsbotnar 108
Hraungarðarétt 126	Krókgilsklettur 106
Hraungarðavað 128	Krókur 199
Hraunkarlinn 245	Krækiberjabrekka 194
Hraunsnef 152	Kvíar 165
Hraunsnefsfoss 153	Kvíasneið 166
Húsatún 148	Kötlutún 189
Húsatún 4B	Kötlutúnslækur 188
Húsfellingavað 276	Lambabæli 13
Hvammar 170	Lambafell 209
Hvassi 317	Lambafell eystra 210
Hvítá 14	Lambhólmavað 119B
Hvítamelsgil 33	Lambhylur 15

Langamýri 30
 Laskatota 267
 Laski 261
 Leirur 319
 Leiti 163
 Litlaborg 63
 Litlaketilslöt 193
 Litlaketilslækir 192
 Litlamýri 31
 Litlatunga 53
 Litli geitakofi 12
 Litliketill 191
 Lækir 180
 Lækjarbakki 2
 Lækurinn 1B
 Mangapollur 275
 Mangasteinn 274
 Miðbæli 288
 Miðgreni 273
 Miðsund 18
 Milli gilja 35
 Milli Hóls og Borga 43
 Móahvammur 169
 Móhellur 218
 Mói 11
 Mókollar 297B
 Mundasund 16
 Mýri 29
 Nátthagar 121
 Nauthagagil 36
 Nautvakagil 36B
 Neðraholt 263
 Neðraholtstjörn 264
 Neðri-Fugleyrar 249
 Neðri-Lækjarbakki 3
 Neðriöxl 213
 Neðstabæli 287
 Neðstagren 265
 Niðurengjar 113
 Niðurtún 7
 Nónborg 62
 Norðlingafljót 90
 Norðurbakki 23
 Norðurengjar 112
 Norðurkast 98
 Norðurkastsgil 99
 Núpðælavað 272
 Nyrðra-Sauðafjall 314
 Rauðakúla 93
 Rauðihellirinn 254
 Rauðukúluskógur 92
 Rauður 254B
 Reyká 323
 Reykjavatn 324
 Reykjavatnsskáli 326
 Rjúpnahellir 318
 Rjúpnahvammur 101B
 Runni 39
 Sandhorn 28
 Sandi 316
 Sandur 60
 Sauðafjallalækur 310
 Sauðafjallatjörn 311
 Sauðafjöll 312
 Sigurðarstekkur 25
 Síki 115
 Síkiskjafsvað 117
 Síkiskjafur 116
 Skágil 69
 Skeljaháls 132C
 Skeljalág 143
 Skeljalágargreni 144
 Skeljalágarvað 145
 Skessukatlar 51
 Skógarhlíð 226
 Skógarhlíðargil 223
 Skógarhlíðargreni 230
 Skógarhlíðarhraun 229
 Skógarhlíðarstallur 227
 Skógarholt 141
 Skollhóll 42
 Skottugjá 247
 Skriða 295
 Skurður 134
 Slakkabrenna 68
 Slakki 65
 Smáhlíðar 214
 Smalaklettur 86
 Smiðjuás 94
 Smiðjuássfoss 96
 Smiðjuásgil 95
 Snasavað 119
 Sneiðingar 74
 Stefánshellir 256
 Stekkjargrund 157
 Stekkjargrundarfoss 159
 Stekkjarlækur 158
 Stokkar 282
 Stokkar 285
 Stokkar 57

Stokkflatartangi 142
 Stokkflöt 133
 Stóragil 200
 Stóragil 216
 Stóragilsflöt 215
 Stóragilshlíð 201
 Stóraskriða 243
 Stóriketill 164
 Stóruskriðugil 242
 Strengir 122
 Strútskollur 208
 Strútstagl 236
 Strútur 207
 Suðurbakki 24
 Suðurfljót 90C
 Suðurtún 150
 Sundabrún 20
 Sundin 16B
 Surtshellir 251
 Surtshellisgreni 257
 Svartihvammur 66
 Svelti 307
 Syðra-Sauðafjall 313
 Syðriborg 63B
 Sýrholt 135
 Taglflói 238
 Taglhnjúkar 237
 Tagllækur 235
 Tagltjörn 234
 Tjaldhóll 140
 Tjaldsteinn 154
 Tjörn(in) á hálsinum 271
 Tjörninn milli Fjallanna 311B
 Toppsflöt 49
 Torfabæli 286
 Tunga 41
 Tungusporður 89
 Tungutún 44
 Tæpagata 190
 Tæpagata 76
 Úlfsvatnsvað 277
 Upp á milli fells og kolls211
 Upp á milli gilja 61
 Uppi á Kötlunum 186
 Uppi í fossum 167
 Uppsprettur 327
 Urðartjörn 320B
 Urðhólmavatn 320
 Utastasund 17
 Valdabót 78
 Valdagil 79
 Valstrýta 240
 Veita 160
 Veitufoss 161
 Vestribrækur 300
 Vígishellir 253B
 Vínartún 26
 Virkishólaflói 321
 Virkishólar 322
 Vopnalág 260
 Votigeiri 178
 Votihvammur 195
 Ytra-Vínartún 27
 Ytrasund 17B
 Þinghóll 114
 Þjófaborg 88
 Þjófagil 91
 Þórðarteigur 124
 Þorvaldsháls 269
 Þrengsli 231
 Þrístapafell 305
 Ögmundarjökull 303

Svör við spurningum Örnefnastofnunar:

1. Ekki umfram það sem fram kemur í skránni.
2. Nei.
3. Nei. Sveltið er ekki nein sjálfhelda. Það er gróðurlaust (sandorpið) og þar af kemur nafnið að líkindum.
4. Einungis Eyvindarholu, sjá skrána.
5. Nei. - Engin sögn tengir þau við Hellismenn.
6. Nei, sjá skrána. Nafnið er löngu úr notkun, talið hafa verið nafn á Smiðju-ásnum, en selstaða alls kostar ólíkleg þar.
7. Já. Birki og etv. fjalldrapa líka. Hólminn er í landi Fljótstungu.
8. Já. Vænn birkiskógur.
9. Nei.
10. Nei.

Svör við spurningum Örnefnastofnunar á öðru blaði:

1. Á Krókbæjum, sjá skrána. Á líklega helst við eftir að kemur niður á milli bæja, án þess að það sé þó glögglega skilgreint, eða ljóst fyrir mönnum.
2. Nei, sjá skrána.
3. Nei, sjá skrána.
4. Leifar réttar og nátthaga sjást.
5. Það er trúlegt, en ekki í manna minnum.
6. Þar var lögð á lausabré (sjá skrána).
7. Ætli það ekki?
8. Sjá skrána um Árnaskriðu og Þrengsli.
9. Nei. Talið sitt í hvoru númeri þó ekki sé langt á milli. Óbreytt frá fyrri skrá.
10. Nei.
11. Fleirtölumynd, sé nafnið á annað borð nefnt. Þetta mun vera einhver aðkomu-mannanafngift (eignuð Pálma Hannessyni?). Þessir skriðjöklar eru hvort eð er horfnir um sinn, a.m.k. skálmarnar af brókunum.
12. Áin Refsveina er norðan við Fljót, sjá skrána við nr 276.
13. Sjá skrána. Húsfellingar fóru þessa leið til Úlfsvatns.

14. Ekki af jarðhita svo vitað sé, líklega af frostreyk. Þetta er kaldavermslisvatn undan hrauninu og úr slíku vatni rýkur í lognfrosti. Þó verður ekki fullyrt nema enn hafi gætt hita frá hrauninu, þegar menn fóru fyrst að vera hér á stjái.
15. Nautavatn, Fljótadrög (Efridrög, Neðridrög), Stóralág, Kleppar, Köstin, Axlarþúfa, Þorvaldslækur, Litlafljót, Þorvaldsvötn, Arnarsteinn, Þorgeirstjörn, Svínalækur; öll þessi örnefni eru utan núverandi merkja Kalmanstungu, þó mörg hafi verið innan eldri merkja eða á þeim; áður en land var selt undan.

ÖRNEFNASAFEN